

SAULIUS KETURAKIS

Kauno technologijos universitetas, Lietuva
Kaunas University of Technology, Lithuania

„TECHNINIS ŽODIS“: MOBILUS IR KODUOTAS

„Technical Word“: Mobile and Coded

SUMMARY

The article discusses the intrusion of the mechanism into the processes of writing (usually literary writing) and some of its consequences. The research starts with the discussion about the interaction between the written word and mobile media, when the writer and the reader are in a constantly unstable and changing environment. The study ends with radically technologized forms of linguistic communication, where the literary text is first written in computer-readable programming languages, and then, when needed, the programme generates a regular literary text.

SANTRAUKA

Šiame straipsnyje aptariamas mechanizmo įsiterpimas į rašymo – dažniausiai literatūros rašymo – procesus ir kai kurios šio įvykio pasekmės. Aptarimas pradedamas mobiliųjų medijų poveikiu rašytiniam žodžiui, kai tiek rašantysis, tiek skaitantysis yra nuolatinio nestabilumo būsenos. Tyrimas baigiamas radikaliai technologizuotais kalbinės komunikacijos pavidalais, kai literatūrinis tekstas pirma rašomas kompiuteriui suprantamomis programavimo kalbomis, o tik paskui programa prireikus sugeneruoja įprastinį literatūrinį tekstą.

ĮVADAS

Praėjusiame „Logos“ žurnale skelbta straipsnyje „Techninis žodis“: parašytas, atspausdintas ir įrašytas“ buvo svarstoma techninio žodžio – tiksliai apibrėžto, kontroliuojamo ir priklausomo

nuo mechanizmo – kilmė britiškajame romantizme bei ypatybės šias idėjas įgyvendinus rašomąja mašinėle bei pirmosiomis kompiuterizuotomis teksto apdorojimo sistemomis. Šiame straips-

RAKTAŽODŽIAI: techninis žodis, mobiliosios medijos, programavimo kalbos.

KEY WORDS: technical word, mobile media, programming languages.

nyje bus svarstomi techninio žodžio pavaldai mobiliosiose medijose ir radikalaus žodžio technologizacijos situacijose, kai atsisakoma natūraliųjų kalbų ir tekstas imamas rašyti programavimo kalbo-

mis. Ar galima rasti paaiškinimą šiam kultūriniam poslinkiui, sukuriančiam niekada iki šiol nepatirtą situaciją, kurioje ne mechanizmui reikia mokytis žmogaus kalbos, bet atvirkščiai?

MOBILUS ŽODIS

Literatūros rašymas mobiliaisiais įrenginiais iš principo niekuo nesiskiria nuo rašymo kompiuteriu – abiem atvejais kalbama apie nemedžiagišką minčių fiksavimą elektromagnetiniais impulsais, tačiau vienas svarbus aspektas čia vis dėlto yra kitoks. Šiuo atveju pirmą kartą tiek rašantysis, tiek skaitantysis yra *judantys*. Bent jau rašytojas rašo judėjimui pritaikytu įrenginiu ir tekstą struktūruoja orientuodamasis į judančio skaitytojo ypatumus. O skaitytojas gali atsisakyti klasikinės prievolės susikaupiti ir visą savo dėmesį skirti tekstui (Bailey 1997: 57).

Kalbama apie vieną šiandieninės Japonijos literatūros tendencijų – vadinamuosius „keitai shosetsu“ (jap. 携帯小説) – mobiliaisiais telefonais rašomus romanus, kurie, kaip tvirtinama, yra pirmasis pasaulyje literatūrinis žanras, suformuotas mobiliųjų telefonų technologijomis (Ito 2005: 132).

Neįprasta, bet pirmiausia reikėtų paminėti kai kuriuos medicininius naujausios Japonijos literatūros simptomus. Jei atsidūrę ten nusprendžiate susipažinti su kuo nors iš šiuolaikiškiausių Japonijos rašytojų, ieškokite vaikino ar merginos iki 25 metų, besiskundžiančių riešo kanalo sindromu. Tokį sutikus yra didelė tikimybė, jog priešais jus būtent „keitai shosetsu“ – romano, parašyto mobiliuoju telefonu žvaigždė. O jei dar ir nagai

aptrupėję bei kraujuoja – galite nė neklausti ar ji / jis yra rašytojas. Tai – profesinės jauniausios ir dabar didžiausią pasisekimą turinčios Japonijos rašytojų kartos ligos (Ito 2005: 136).

Kaip kiekviena medija, taip ir šis mobiliaisiais telefonais kuriamos literatūros žanras turi savo mitologiją. Pasakojama, jog „keitai shosetsu“ prasidėjo 2000 m., kai Joshi pseudonimu pasivadinęs Tokijo gyventojas parašė pirmąjį romaną mobiliuoju telefonu „True love“ ir patalpino jį tinklalapyje su galimybe prenumeruoti – atsisiųsti į savo mobiliuosius telefonus. Per trejus metus tragiška istorija apie paauglę prostitutę, visus uždirbtus pinigus išleisdavusią brangiems drabužiams, jos išprievertautą draugę bei vaikina narkomaną buvo perskaityta 20 milijonų kartų (Goggin 2006: 127). 2007 m. romanas buvo išleistas kaip tradicinė knyga. Tiesa, puslapiuose buvo išlaikyta teksto atvaizdavimo mobiliajame telefone stilistika. Šis romanas šiandien yra tapęs žanro standartu.

Tyrinėtojai sako, jog „keitai shosetsu“ atsirado dėl daugelio veiksnių – Japonijoje labai stipraus socialinio tabu kalbėti mobiliuoju telefonu viešojoje vietoje, mobiliųjų telefonų Japonijoje technologinių ypatumų, japonų kalbos ir literatūros bei... viešojo transporto Japonijos didmiesčiuose specifikos (Snowden 2006: 121).

Su mobiliuoju šios literatūros aspektu labiausiai susijęs viešasis transportas. Mat mobiliųjų telefonų romanus sudaro maždaug iki 70 žodžių dydžio fragmentai. Mat tiek žodžių yra optimalus kiekis, kurį galima perskaityti tarp dviejų viešojo transporto stotelių.

Dėl mobiliuoju telefonu parašytų romanų Japonijoje dabar einama iš proto. Beveik pusė populiariausių romanų nuo pat 2007 m. yra parašyti mobiliuoju telefonu. Įdomu tai, jog beveik visiems „keitai shosetsu“ romanų kūrėjams būtent su mobiliuoju telefonu yra susiję pirmieji literatūriniai bandymai (Clark 2009: 30). Iki tol beveik niekas jų jokia literatūra neužsiėmė, jie visiškai atitiko sociologų apibūdinimą, jog tai neskaitanti ir juo labiau nieko nerašanti karta. Tad visus labai nustebino šis rašymo protrūkis. Jo intensyvumą geriausiai nusakytų, regis, svarbiausio šio žanro tinklalapio „Magiška sala“ (<http://maho.jp>), kuriame yra apie milijonas istorijų, lankomumas – 3,5 milijardo apsilankymų per mėnesį.

Pagal susiformavusią tradiciją Japonijos tinklo kultūra yra anonimiška, tad mobiliųjų romanų rašytojų žinomi tik pseudonimai: Mika, Mei, Rin ar Chaco. Ir šitą anonimiškumą autoriai labai saugo, tikrosios tapatybės neišduoda net ir pelnę šlovę. Keista, tačiau žanro tradicija reikalauja, jog aprašomos istorijos būtų dienoraščio pobūdžio, kuo labiau autobiografinės. Ir skaitytojas įvykių tikrumu, nepaisant už pseudonimo pasislėpusio autoriaus, neabejoja.

Pagrindinė „keitai shosetsu“ tematika – herojaus pasyviai patiriamas smurtas, prievarta, ligos, mirtys. Siužetinė linija silpna, pasakojimas beveik visada vyksta pirmuoju asmeniu, skaitytojui pateikiamos tik užuominos, visa kita jis turi rekonstruoti pats. Įdomu tai, jog niekada veiksmas nevyksta kokioje nors konkrečioje vietoje, todėl beveik nuolat judantis skaitytojas turi turėti galimybę įvykius susieti su ta vieta, kur jis yra skaitymo momentu.

Iš kur tokia sėkmė, kokia tokios literatūros prigimtis? Kalifornijos universiteto (UCI) kultūros antropologė Mizuko Ito sako, jog toks mobiliųjų telefonų romanų populiarumas rodo socialinių sąveikų poreikio mastą (Ito 2005: 140). Tai literatūra, kuri atsiranda ne dėl estetinės pramogos ar idėjų performanso poreikio, o dėl socialinės sąveikos, bendravimo ilgesio. Autorius rašo žinutę, skaitytojas ją gauna – tai bendrasis literatūros principas. Mobilusis telefonas jį paverčia labai konkrečiai patiriama tarpasmeninės komunikacijos iliuzija – autorius, rašydamas mobiliuoju telefonu, tekstą suasmenina, o skaitytojas romano fragmentą į savąjį telefoną gauna tarsi skirtą tik jam. Čia ir atsiranda specifinio pobūdžio literatūra, atliekanti tarpasmeninės komunikacijos simuliakro funkciją, kurianti iliuziją, jog kažkas išties su skaitytoju dalijasi savo komplikuoto, bet ne išgalvoto, o tikro ir todėl visiškai nenuspėjamo gyvenimo peripetijomis.

KODUOTAS ŽODIS

Visi iki šiol aprašyti techninio literatūrinio žodžio atvejai – spausdintas, įra-

šytas, mobilus – vis dėlto išlaiko natūraliąją kalbą kaip svarbiausią, tegu ir radi-

kaliai technologizuotos literatūrinės komunikacijos, elementą. Tačiau jau pastebimas visai logiškas – jei žiūrėti į techninio literatūrinio žodžio raidą nuo XIX a. pradžios – natūraliųjų kalbų atsiskaymas ir eksperimentavimas su įvairiomis programavimo kalbomis, kurios yra gimtosios kalbos įvairioms šiandienos kompiuterinėms technologijoms. Atrodo, jog tai naujausia techninio žodžio versija, apimanti ir gerokai sustiprinanti visų ankstesniųjų techninio žodžio variantų ypatumus.

Stanfordo universitetas nuo 2013 m. rengia „Code Poetry Slam“¹. Renginio idėja – programavimo kalbos yra tiek išsivysčiusios, kad jomis galima pasakyti tuos pačius dalykus, kuriuos gali pasakyti natūraliosiomis kalbomis rašoma poezija. Be to, tokia poezija, programinio kodo lygmenyje skaitoma kaip poetinis tekstas, gali būti vykdoma kaip programa, atliekanti įvairias funkcijas.

Vos tik šiame konkurse buvo paskelbti pirmieji kūriniai, nedelsiant pasigirdo protesto balsai iš abiejų – poetų ir programuotojų – cechų (Huet 2014). Pirmieji liejo apmaudą dėl poezijos mechanizavimo, kiti išsigando poetinių dviprasmybių programiniame kode, kuris turėtų būti absoliučiai vienareikšmiškas. Tačiau greitai pripažinta, jog žmogus ir kompiuteris tapę lygiaverčiais skaitytojais, galinčiais mėgautis tuo pačiu tekstu. Tad tokia programiniu kodu rašyta poezija yra tarsi radikaliųjų technologijų emancipacijos simptomas, pripažįstantis jų teisę į tas pačias pramogas kaip ir žmogus.

Pasižvalgykime, ką siūlo „Code Poetry Slam“ dalyviai. Štai 2014 m. astrofizikė, Saulės magnetinių laukų tyrinėtoja

bei poetė Aimee Norton pasiūlė eilėraščių, sudarytą iš „Apache“ tinklalapių serverio programinės įrangos būsenos bei klaidų kodų, pavadintą „Apache Code Errors“ (Norton 2014). Viena eilėraščių strofų atrodo štai taip:

303 see other
405 not allowed
417 expectation failed
423 locked down

Kaip būtų galima šį eilėraščių fragmentą perskaityti? „303 see other“ priklauso vadinamajai „redirection messages“ kategorijai, kai vartotojas informuojamas, jog norint pasiekti jo ieškomą informaciją, reikia atlikti papildomus veiksmus. „405 not allowed“ reiškia, jog ieškomos informacijos šaltinis užklauso būdo nepripažįsta. „417 expectation failed“ priklauso taip vadinamajai dėl vartotojo atsiradusių klaidų klasei, kai užklausa atmetama, nes jos neįmanoma įvykdyti. O paskutinioji eilutė – „423 locked down“ – praneša, jog resursas, į kurį kreipiamasi, yra užrakintas.

Išversdami į įprastinę kalbą šių kodų kombinaciją galėtume perskaityti kaip tipišką modernistinę dramą, nepajėgdami pasiekti *Kito*, tik ši drama išreikšta „Apache“ serverio būklės kodų kalba. Strofa pasakoja apie vartotoją ir vieną šiandienos komunikacijos simbolių – HTTP serverį, kurie kalbasi apie tai, jog su niekuo anapus jų pasaulio neįmanoma susisiekti. Ar galima įsivaizduoti didesnę *nekomunikacijos* nelaimės išistikų komunikacijos partnerių porą?

„Ein Wort – du weißt: / eine Leiche“, žodis yra lavonas – kaip vėlyvojoje savo kūryboje absoliučią vienatvę ir negalėjimą žmogui pajusti kito žmogaus bend-

rystės nusakė poetas Paulius Celanas (Schulz 1977: 67). Kalba yra vienatvės priežastis – toks posakis buvo visiškai suprantamas moderniosios kultūros epochos gyventojams. Tačiau šiandien galėtume kompanijoje atsidusę pasakyti kitaip: esu vienišas kaip „Apache“ serveris, ištiktas 598. Ir čia visi šalia esantys turėtų liūdnei nuleisti akis – tai klaidos kodas, kai ryšys nebuvo užmegztas, nes tam skirtas laikas pasibaigė.

Vokiečių literatūros ir medijų teoretikas Friedrichas A. Kittleris programinio kodo tekstuose pamatė siekį sugrąžinti tai, ką esame pamiršę natūraliosiose kalbose – ne ką žodis reiškia, bet ką jis daro. Jo manymu, programavimo kalbos yra savotiškas bandymas atkurti aktyvios – veikiančios – kalbos ypatybes, nes kiekvienas programavimo kalbos „žodis“ orientuotas į kokį nors veiksmą. O ši natūraliųjų kalbų ypatybė jau yra nunykusi. Todėl ir programavimo kalbomis parašytą poeziją turėtume skaityti kitaip – ne kaip ji *skamba*, ne kaip ji *reiškia*, bet labiau – ką ji *daro* (Kittler 1995). *Daryti* šiuo atveju reiškia žengti anapus natūraliosios kalbos.

Programavimo ir natūraliųjų kalbų paralelės pradedamos brėžti ir savotiškoje hibridinėje literatūros kritikoje, kai literatūrinės kalbos efektyvumas bandomas matuoti programinio kodo pavidalais. Štai Angusas Crollas, „Twitter“ inžinierius, programavimo kalbos „JavaScript“ specialistas ir, kaip pats sako, visiškas *literatūros narkomanas*, 2014 m. paskelbė knygą *If Hemingway Wrote Javascript?* Joje jis atlieka savotišką intelektualinį eksperimentą – kadangi kiekvienas rašytojas turi savo stilių, kalbėjimo

manierą, tai kiekvienas jų turėtų „JavaScript“ programuoti kitaip.

A. Crollas pirmiausia parengia tam tikrą kiekvieno rašytojo stiliaus portretą. A. Crollo knygoje J. Kerouacas pristatomas kaip autorius, nemėgstantis planuoti, bet labai mėgstantis rašyti vienu prisėdimu, spontaniškai ir visiškai paklūstant tik savo sąmonės srautui. Tačiau programuotojo „Kerouac“ parašytas programinis kodas bevertis (Croll 2014: 50), sako A. Crollas, nes jis neatlieka visiškai jokios funkcijos. Beveik viskas, ką sukūrė programuotojas „Kerouac“, yra kode palikti komentarai, tačiau ir jie tokie pakrikę, jog esą neįmanoma susigaudyti. Jis nesiūlytų J. Kerouaco samdyti jokiai programai kurti, nes ta programa gal ir veiktų, tačiau tuščiai, nes nieko neatliktų.

Įdomiai atrodo programuotojo „James Joyce“ kodas. Garsus savo anglų kalbos dariniais romane „Finnegans Wake“, net ir rašydamas „JavaScript“ jis negalėjęs atsispirti naujadarams. Tikrindamas „James Joyce“ kodą A. Crollas randa stulbinamų leksinių kombinacijų ir net pateikia jų žodyną, nes be jo nieko suprasti neišeina. Pavyzdžiui, programuotojas „James Joyce“ vietoje komandos *calculate* vartoja *caligulate*. A. Crollas spėja, kad čia kalbama apie skaičiavimą su šiokia tokia tirorijos priemaiša (Croll 2014: 75).

A. Crollo knyga *If Hemingway Wrote Javascript?* yra kol kas labai egzotiško žanro – literatūros ir programinio kodo kritikos viename – pavyzdys, šiek tiek ironiškai žvelgiantis tiek į programuotojų, tiek į literatų bendruomenes. Tačiau ta ironija pajėgia išryškinti naujausias kultūros tendencijas, kai programavimo kalbos taip pat paklūsta toms pačioms taisyklėms

kaip ir literatūros tekstai bei lygiomis teišėmis dalyvauja kultūros procesuose.

Lietuvoje jau yra susiformavusi programuotojų grupė, sėkmingai dalyvaujanti įvairiuose programavimo kalbomis rašomos poezijos konkursuose. Kasmet vykstančiame tarptautinis konkurse „Source Code Poetry“² 2018 m. trečioji vieta atiteko lietuviui Mariui Balčyčiui. Jis nusprendė pateikti konkursui kūrinį, parašytą PHP, viena iš dinamiškiausių programavimo kalbų. Kaip pats autorius komentavo savo kūrinį, kadangi PHP kodas būtinai prasideda simboliu <?PHP,

jis ta ypatybe pasinaudojęs ir eilėraštyje kėlęs klausimą: o kokią programavimo kalbą rinktis? Kodo lygmenyje įžanginės eilutės atrodo štai taip:

```
Hey! <?PHP $is_the = (new Boss())
->when( @YOU); use It \ There \ Will \
Be \ No \ Chaos
```

Eilėraštis, anot M. Balčyčio, yra daugiau pramoginio pobūdžio, didžiausias iššūkis buvo parašyti taip, kad jis veiktų. Paleidus šį eiliuotą PHP kodą, jis kompiuterio monitoriuje „atspausdina“ tą patį eilėrašį, tik jau ne programinio kodo, bet natūraliosios kalbos pavidalu.

EPILOGAS

Rusų formalistai literatūrą apibrėžė kaip maištą prieš kasdienybę. Jurijaus Tynianovo, Viktoro Šklovskio darbuose kurti literatūrą reiškė tai, kas kasdieniška ir savaime suprantama, paversti egzotiškais, svetimais dalykais (Гинзбург 2006: 132). Juk keisti dalykai geriau pastebimi, juos lengviau mąstyti. Tokia tad kultūrinė, anot rusų formalistų, literatūros funkcija – mažinti pojūtį, jog viskas yra aišku be jokio aiškinimosi.

Kuo pirmiausia pasižymi bloga literatūra? Rusų formalistai yra sakę, jog nuspėjamumu, kai skaitytojas žino, kas bus toliau – koks žodis rimuosis kitoje eilėraščio eilutėje arba ką toliau veiks romano personažas (Гинзбург 2006: 146). Tada įvyksta vadinamosios literatūros revoliucijos, keičiama skaitytojui pernešamą pažįstama poetika arba tematika.

Prisiminus praėjusiam „Logos“ numerį skelbtą straipsnį „Techninis žodis: parašytas, atspausdintas ir įrašytas“, į techninio žodžio atsiradimą literatūros

istorijoje galima žiūrėti kaip į dirbtinės sąmonės pasitelkimą, kai atsirado pojūtis, jog žmogus nebepajėgia rašyti taip, kad literatūra tinkamai atliktų šią rusų formalistų akcentuotą jos funkciją – *su-keistinti* kasdienybę. *Ostraneniye*, kaip rusiškai šį efektą vadino rusų formalistai, techninio žodžio atveju tapo intensyvesnė: greičiau rašomąja mašinėle užrašoma mintis labiau atitiko industrinio pasaulio pasaulėžiūrą, rašto išnykimas ir virtimas elektromagnetiniais impulsais padėjo plėtoti postmodernistiniam kūrybos kaip konstravimo principui, mobilusis įrenginys leido pritaikyti literatūrą nuolat judančiam XXI a. individui. Na, o programavimo kalbos kaip literatūros vaizduotės išraiškos priemonė įgyvendino XIX a. pradžios Ada Byron viziją, kad kūrybą sudarantys elementai gali būti matematiškai aprašomi.

Toks techninis žodis visiškai ekvivalentiškas V. Flusserio techninio atvaizdo sampratai, kai reikšmė atsiranda ne dėl

hermeneutinio darbo, o suskaičiuojama veikiant formaliam algoritmui. Ir tokiais žodžiais parašyto literatūros kūrinio skai-

tymas jau nebėra tik žmogaus prerogatyva. Jį gali skaityti ir vienas įkyriausių mūsų kasdienybės palydovų – kompiuteris.

Literatūra

- Bailey Phillip. 1997. *Proust's Self-reader – The Pursuit of Literature as Privileged Communication*. London: Summa Pubns.
- Clark Ruth Cox. 2009. Cell Phone Novels: 140 Characters at a Time, *Young Adult Library Services* 7.2, 29–31.
- Croll Angus. 2014. *If Hemingway Wrote JavaScript*. Toronto: No Starch Press Inc.
- Goggin Gerard. 2006. *Cell Phone Culture: Mobile Technology in Everyday Life*. London: Routledge.
- Huet Ellen. 2014. Let them count ways that code can = poetry. *SFGATE*. Prieiga per internetą: <https://www.sfgate.com/technology/article/Let-them-count-ways-that-code-can-poetry-5279031.php> [žiūrėta: 2019 10 19]
- Ito Mizuko. 2005. Mobile Phones, Japanese Youth, and the Re-placement of Social Contact, *Mobile Communications* 31: 131–148.

- Kittler Friedrich. 1995. There is No Software, *CTHEORY*. Prieiga per internetą: <http://www.ctheory.net/articles.aspx?id=74> [žiūrėta: 2019 10 20]
- Norton Aimee. 2014. Apache Code Errors, *Really System 2*. Prieiga per internetą: http://reallysystem.org/issues/two/apache_code_errors/ [žiūrėta: 2019 10 20]
- Snowden Collette. 2006. The Cell Phone Reader: Essays in Social Transformation, Anandam Kavoori and Noah Arceneaux (eds.). *Cstng A pwr4l spLL: D evOLshn f SMS*: 107–124. New York: Peter Lang.
- Schulz Georg-Michael. 1977. *Negativität in der Dichtung Paul Celans*. München: De Gruyter.
- Гинзбург Карло. 2006. Остранение: Предыстория одного литературного приема, *Новое литературное обозрение* 80: 4–38.

Nuorodos

¹ <https://engineering.stanford.edu/news/algorithms-meet-art-code-poetry-slam-held-stanford>

² <http://www.sourcecodepoetry.com>